A MEZŐGAZDASÁGI MUNKÁSSÁG NÉMETORSZÁGBAN

A TÁRSADALOMPOLITIKA legvajúdóbb kérdése a mezőgazdasági munkásság problémája. Egyik oldalról a munkaadó mezőgazdasági üzem válságos helyzete, másik oldalról a primitív gazdasági, szociális és kulturális viszonyok és az azok javítására irányuló gondoskodás hiánya nyomják majdnem mindenütt az egész világon azt a társadalmi réteget, amely a mezőgazdasági termelésben a 'termelési tényezők egyik legfontosabbikát: az emberi munkát testesíti meg.

Azt hihetnők, hogy a német birodalomban a mezőgazdaságban uralkodó munkáshiány a mezőgazdasági munkásság körében kielégítő viszonyok kifejlődését idézte elő és hogy ott az agrármunkásság az iránta mutatkozó kereslet következtében megfelelő társadalmi és gazdasági körülmények között él. Csodálatos, hogy ennek ellenére a német birodalomban is súlyos életviszonyok uralkodnak a társadalomnak ebben a rétegében és a fejlett szociális gondoskodás országában állandóan visszatérő probléma az agrármunkásosztály helyzetének javítása.

Természetes, hogy Németországban a mezőgazdasági munkásság általános helyzete, bérviszonyai, szervezettsége, műveltségi igényei sokkal magasabb színvonalon mozognak, mint Magyarországon. A német szellemi és anyagi kultúra fejlettebb volta szinte törvényszerűleg biztosítja a mezőgazdasági munkavállalók tömegeire nézve is a lehetséges és az adott viszonyok között elérhető gazdasági és szellemi emelkedést. Mindennek ellenére azonban a németországi mezőgazdasági viszonyok tanulmányozása sok olyan érdekes tünetet eredményez, amely bizonyos vonatkozásokban nem válik dicséretére a német mezőgazdasági szociálpolitikának és amelyekhez képest a magyarországi hasonló munkásviszonyok sokkal fejlettebb állapotot jelentenek. Bármennyire is követésre méltók tehát a németországi gazdasági és szellemi fejlődés eredményei és intézményei, bármilyen mértékben is szolgálhatnak azok nekünk a lemásolásra, bármilyen nagy enthuziazmussal is lelkesedünk a német művelődés roppant minőségi és mennyiségbeli méretei iránt, tartozunk a tárgyilagos igazságnak, ha a hatalmas paloták mögött ott is észrevesszük a szegényes kunyhókat, amelyekben talán a miénknél sokkal mélyebb nyomor rejtőzik.

Amidőn a németországi mezőgazdasági munkásság helyzetét vizsgáljuk, sohasem szabad felednünk, hogy a mai német birodalom bármelyik területéről vagy vidékéről szóló statisztikai anyag sohasem általánosítható az egész birodalom területére és viszonyaira. Különböző történelmi múlttal, társadalmi és gazdasági fejlődéssel, eltérő éghajlati, természeti és népi feltételekkel, más és más alkotmányos és

közigazgatási berendezkedésekkel rendelkező országokkal van a német birodalom mai alkotmányos egysége ellenére is dolgunk. Ezek az eltérések pedig fokozottan jelentkeznek azoknak a jelenségeknek vizsgálatánál, amelyek kialakulását a legközvetlenebb környezet, a táj és az. ember határozza meg. Λ mezőgazdasági munkásviszonyokra annyira nagy befolyást gyakoroló birtokmegoszlás például homlokegyenest ellenkező arányszámokat szolgáltat Bajorországban, mint a keleti porosz tartományokban. A társadalmi tagozódás Németország nyugati részein egészen más, mint keleten és az északi tartományokban a viszonyok egészen mások, mint a déli államokban. A társadalmi tagozódás pedig jelentős befolyással van a munkásviszonyokra; a kis üzemekben a cselédség, a gazdasági munkás helyzete egészen más, mint a nagybirtokon.

A német mezőgazdasági munkásosztály kifejlődésének története is a birodalom különböző részein igen nagy eltéréseket mutat. Míg pl. keleten az agrármunkásság körülbelül 100 éves múltra tekinthet vissza» Bajorországban és a déli részeken jelentékenyen régibb. Kelet-Foroszországban a jobbágyfelszabadítás utáni idők kényszerítő körülményei következtében kisparaszti üzemek volt tulajdonosai süllyedtek le munkás sorba, a délen pedig főképpen a sokgyermekes parasztcsaládok gyermekei váltak munkásokká.

Míg Magyarországon a munkásstatisztika leginkább az ipari munkásviszonyok felderítésére szorítkozik és a mezőgazdasági munkásságnak a nemzeti életben elfoglalt számszerű és viszonyokat kifejező helyzetére igen csekély mértékben terjed ki, — addig a német birodalomban a legkisebb részletet is felölelő üzemi és háztartási statisztikai anyag áll a szokásos népességi statisztikai adatok mellett a közvélemény és a kutatások rendelkezésére. Ezek alapján nemcsak a mezőgazdasági munkásságnak a többi társadalmi osztály és foglalkozási ághoz viszonyított és az össznépességben elfoglalt helyzetét tudjuk igen könnyen megállapítani, hanem a különböző üzemkategóriákban elfoglalt szerepét, a munkásegyedek és családok kultúrális, gazdasági és szociális állapotait vizsgálhatjuk a rendelkezésünkre álló statisztikai adatok tükrében.

A 63,178.619 lélekszámú német birodalomban mezőgazdasággal foglalkozik összesen 14,373.256 kereső és eltartott. A kereső lakosság közül 30.5% a mezőgazdasági, 41% az ipari, 16-5% a kereskedelmi és közlekedési, 47% a közigazgatási stb. foglalkozású, amely számok az ipari és kereskedelmi foglalkozásoknak az őstermeléssel szemben kialakult jelentős túlsúlyát mutatják (nálunk az őstermeléssel foglalkozó kereső lakosság 52.2%-ával szemben egészen eltörpül az ipar, kereskedelem, bányászat, közlekedés együttes 29.9%-a!). Az őstermeléssel foglalkozók közül 2,202.861 önállóval szemben 2,607.282 munkás áll (míg Magyarországon az önálló birtokosok száma nagyobb a cselédek és munkások kategóriájánál). Ha viszont a mezőgazdasági munkásság lélekszámát a másfoglalkozású munkavállalókéval vetjük össze, akkor azt látjuk, hogy az ipari munkásság hatalmas, 97 milliós tömegével szemben csak 2.6 milliós agrármunkásság áll. És míg Magyarországon az összlakosságból kb. 12% a mezőgazdasági munkás, addig Németországban a lakosságnak csak 4%-a mezőgazdasági munkavállaló.

Ezek a számok sok mindent elárulnak. Elsősorban is azt, hogy a német birodalomban számszerűleg az agrármunkásság igen kevés súlyt képvisel, nemcsak azért, mert az őstermelő lakosságnak a számbeli aránya az ipari és kereskedelmi foglalkozású lakossággal szemben csekély, — Iranern az összlakossággal összevetett arányában is. Ha a világháború előtti időkben a német agrármunkásosztály az ipari munkássággal szemben a Hamupipőke szereppel volt kénytelen megelégedni, az más okok mellett ezekre a számbeli különbözőségekre is vezethető vissza.

Még érdekesebb összefüggéseket állapíthatunk meg akkor, ha a kérdéses foglalkozási ág adatait összevetjük a mezőgazdasági üzemek megoszlására vonatkozó statisztikai anyaggal. Sajnos, a magyar viszonyokkal való összehasonlításra már itt nem kerülhet sor, mert a hasonló statisztikai adatok nekünk nem állanak rendelkezésünkre. Németországban a két utolsó népszámlálás: az 1907- és 1925-i is kiterjeszkedett a mezőgazdasági üzemek vizsgálatára és így ennek alapján igen értékes összefüggések mutathatók ki tárgyunkkal kapcsolatban.[1]

Németországban idegen munkás nélkül dolgoznak a legkisebb üzemek: a törpe, a parcella és kisparaszti birtokok, ezek tiszta családi üzemek és ez a túlnyomó egészen tíz hektár nagyságig. A világháború óta a legkisebb üzemtípusok szaporodtak és pedig azért, mert városok mellett az ipari munkásságnak mind több és több alkalma nyílt kis kertek, földterületek megszerzésére. Mivel a német mezőgazdaság súlya birtokkategóriák szerint a 20—50 hektár nagyságú parasztbirtokokon nyugszik, ezért a családi munkának a mezőgazdaságban a mi viszonyainkkal szemben igen nagy túlsúlya van. A mezőgazdaságilag művelt területhez viszonyítva kevés idegen munkás dolgozik a német mezőgazdaságban, éppen a családi hozzátartozókkal dolgozó kis parasztbirtokok nagy száma miatt.

Az idegen munkaerők csak a 20 hektáron felüli üzemtípusnál vannak túlsúlyban. Az összes munkaerők (üzemtulajdonos, családtagok és idegen munkások) közül 52% az idegen munkás a 20—50 hektáros gazdaságokban, 79% az 50—100, 94% a 100—200 és végül 98% a 200 hektáros üzemekben.

Sok hasonló értékes összefüggés mutatható ki a német üzemi statisztikából, azonban már a fentiekből is megállapítható, hogy a német birodalom hivatalos adatgyűjtése a mezőgazdasági üzemviszonyokra vonatkozó statisztikai anyaggal már jórészben alkalmat nyújtott arra, hogy a mezőgazdasággal kapcsolatos igen bonyolult és összekuszált munkaviszonyokba az illetékesek betekinthessenek és bizonyos, a gyakorlatban praktikusan hasznosítható következtetéseket vonhassanak le.

Ezzel azonban a munkás-érdekképviseletek nem elégedtek meg. Németországban az egyes agrármunkás-szervezetek maguk is teljesen objektív és tudományos alapon végeznek statisztikai adatgyűjtést, amely sok tekintetben nemcsak az érdekelt munkás helyzetének tükrét adja, hanem nagymértékben általános közérdeket is szolgál.

[1] Statistik des Deutschen Reichs; Band 409. Landwirtschaftliche Betriebszählung. Einführungj Zahl und Grösse der Betriebe, Besitz- und Eigentumsverhältnisse Bodenbenutzung.

Ezek közül az érdekképviseleti statisztikai munkák közül messze kimagaslik a keresztény-nemzeti szakszervezet: a Reichsverband ländlicher Arbeitnehmer 1930 augusztusában publikált hatalmas adatgyűjtése 130 mezőgazdasági munkás-család háztartásáról és életviszonyairól.[1] Ennek a 130, a birodalom legkülönbözőbb részein élő munkáscsalád életének egy éven keresztül tartó legaprólékosabb vizsgálata, az általuk kitöltött kérdőíveknek részletes adatai bevilágítanak a munkásháztartások viszonyaiba és olyan összefüggésekre derítenek fényt, amelyek azelőtt teljesen ismeretlenek voltak. Teljesen lehetetlen ennek a rövid kis összefoglalásnak keretében a közel 250 oldalas anyagnak csak megközelítő ismertetése, de a végső eredmények közlésétől lehetetlen eltekintenünk, mert azok tárgyunkra éppen a német mezőgazdasági munkásság életére megbecsülhetetlen és jellemző adatokat szolgáltatnak, különösen akkor, ha azokat az ipari munkás életkörülményeire vonatkozó, ugyanabból az időből származó adatokkal összehasonlítjuk.

A vizsgált munkásháztartások bevételeit illetőleg megállapítható, hogy annak kétharmadrésze a férfi munkaszolgálatából ered. A tulajdonképpeni bevételnek kereken egyötödét a házastárs bérmunkája, azonkívül a gyermekek és egyéb hozzátartozók segítő munkája szolgáltatja. A munkás saját gazdaságának (földjárandóság, állattartás stb.) bevételei az összbevételnek 10%-át teszik ki.

Az ipari, városban lakó munkásháztartások bevételei egészen másképpen alakulnak. Az évi bevétel 80%-a a férfi munkabérét jelenti, míg az asszony munkája csak 4%-t jelent. Itt látszik legmeggyőzőbben az, hogy a mezőgazdaság a nőt, mint munkást mennyire nagyobb mértékben igénybeveszi, mint az ipar. Magában a számokban kifejezett bevétel is nagy eltérést mutat a mezőgazdasági munkás hátrányára. A vizsgált mezőgazdasági munkáscsaládok évi átlagos jövedelme 1962.69 márka, a birodalmi statisztikai hivatal által vizsgált ipari munkásháztartások átlagos évi 3325.12 márka jövedelmével szemben, tehát annak csak 59%-a. A férfi munkájából előálló jövedelem pedig csak 46.4%-a az ipari munkás jövedelmével szembeállítva.

A jövedelem felhasználását illetőleg a mezőgazdasági munkásnál kereken 86% esik a fiziológiailag szükséges szükségletekre (táplálkozás, ruházkodás és lakás) és csak 14% kultúrszükségletekre. Az agrár- és ipari munkás háztartásában itt is mutatkozó nagy különbséget feltűnően jelzi az alábbi kis összeállítás:

	Mezőgazdasági munkás háztartásában 1927.	Ipari munkás háztartásában 1927.
Táplálkozásra	56.9%	45.3%
Ruházatra	15.3%	12.7%
Lakásra	13.9%	17.5%
A fizikai szükségletekre	86.1%	75.5%
Kulturális	13.9%	24.5%
Összes kiadás	100.0%	100.0%

[1] Die Lebenshaltung des Landarbeiters. Wirtschaftrechnungen von 130 Landarbeiterfamilien. Eine Erhebung des Reichsverbandes ländlicher Arbeitnehmer, christlich-nationale Gewerkschaft, 1930.

Az egyes vidékek és a családtagok száma szerint szétválasztott adatokból viszont kitűnik, hogy a kultúrális szükségletekre fordított kiadások a legcsekélyebbek a keleti részeken; Kelet-Poroszországban és Sziléziában, azonkívül azoknál a családoknál, amelyek a legtöbb gyermekkel bírnak.

A mnnkáscsaládok által elfogyasztott élelmiszerekre vonatkozó adatok pedig azt mutatják, hogy a növényi tápszerek mennyisége a mezőgazdasági munkásháztartásokban túlnyomó az állati eredetűekkel szemben.

ÜZEMTECHNIKAI szempontból a német mezőgazdasági munkásrendszerek nagyjában megfelelnek a magyar viszonyoknak, de egyes foglalkoztatási módok nem minden tekintetben fedik a nálunk a gyakorlat által kialakított formákat. Ezeket az alábbiakban röviden ismertetjük.

A németországi mezőgazdasági munkások nagy többsége ú. n. Gesinde, amely megközelítőleg fedi a mi szolgalegénynek nevezett munkáscsoportunk fogalmát. Szakirodalmunkban gazdasági cselédet értenek alatta teljesen helytelenül, mert a magyar beszédben és gyakorlatban gazdasági cseléd alatt konvenciós, évibéres munkavállalót értünk, míg a „Gesinde“ fiatal, nőtlen mezőgazdasági munkás,, aki készpénzdíjazás mellett élelmezést és lakást kap a munkaadótól. Mivel leginkább a parasztgazdaságokban terjedt el ez a munkaviszony, a Gesinde legtöbb helyen a munkaadó családjával közös háztartásban él. A munkásra ez a szolgálat, amely leginkább Németország déli államaiban szokásos, csak átmeneti stádiumot jelent, mert ha alkalom kínálkozik, akkor ipari munkásnak megy, vagy családot alapítva szabad munkás vagy konvenciós cseléd (Deputant) lesz. Ez a Gesinde-típus háromnegyed részben emiatt 15—30 éves férfiakból áll, bár az összlakosságnak csupán egynegyede van ezek között a korhatárok között. Statisztikai vizsgálatok szerint a faluról való elvándorlás éppen ezek között a nőtlen, a munkaadóval közös háztartásában élő munkásoknál a legnagyobb, ami a munkaviszony természeténél fogva könnyen érthető.[1]

Az éves terményjárandósággal rendelkező gazdasági cselédek (Deputant) csoportja hasonlóképpen alakul Németországban, mint nálunk. Saját háztartással bíró munkaerők ezek, akiket hosszabb, rendszerint éves szerződés köt a gazdasághoz és különböző fajtájú munkabért élveznek: készpénz, terményjárandóság, állattartás, lakáshasználat, földjárandóság (Németországban a természetbeni járandóság: Deputat, nálunk konvenció). Ezek nagysága és mértéke tekintetében igen nagy eltérések mutatkoznak vidékenkint, sőt annyiban nagyobb eltérés van a német és a magyar viszonyok között, hogy Németországban igen gyakran az éves cselédek a közeli községben saját házzal rendelkeznek vagy lakást bérelnek és így lakáshasználat tekintetében teljesen függetlenek a munkaadó-gazdaságtól.

[1] A németországi faluról való elvándorlást részletesebben ismerteti a Magyar Szemle 1930 szeptemberi számában Radnóti István: Falufejlesztés Németországban.

A német munkaadó- és munkavállaló-érdekképviseletek igen széleskörű és tudományos szempontból is igen értékes anyagot produkáltak a készpénz-, termény-, állat- és földjárandóság, mint munkabér természetére, előnyeire és hátrányaira vonatkozólag. Míg a világháború előtt mindkét fél a természetben való bérrendszer kiküszöbölésére törekedett, addig ma már úgy a munkaadók, mint a munkavállalók azon az állásponton vannak, hogy a részben természetben, részben készpénzben való, kevert fizetés a legcélszerűbb. Csupán a szociáldemokrata Deutscher Landarbeiter Verband harcol a teljes, száz százalékos készpénzfizetés mellett, így akarván elősegíteni a mezőgazdasági munkásság maradéknélküli elproletarizálódását a marxista programnak megfelelően.

Különleges munkaviszonyt mutat a munkavállaló egyéni gazdálkodásnak erősebb előtörésével Schleswig-Holsteinban, Hannoverben és Westfáliában elterjedt ú. n. Heurlingssystem, amely bizonyos értelemben már bérlői jogviszony vonásait mutatja. A tanyarendszer szerint való település és az ottani zárt örökösödési rend fejlesztette ki ezt az érdekes gazdálkodási módot, amelynél a munkavállaló lakóházat, istállóépületeket, kertet és meghatározott területű szántóföldet kap használatra, amelynek ellenében, mintegy a haszonbér helyett szerződésben megállapított munkát kell teljesítenie a tulajdonos gazdaságában. A kialakult gyakorlat szerint 1—6 hektár földterület haszonélvezete után 30—80 munkanapot kell a munkásnak egy évben a tulajdonos rendelkezésére bocsátania. Szokás szerint a bérbeadó a teljesített munkanapokért még külön csekély bért, míg a bérlő a tulajdonos által részére esetenként juttatott fogatos munkáért szintén csekély díjat fizet. A „Heurling"-rendszer gyakran tiszta készpénzbérletbe megy át és így a munkásnak megvan a lehetősége az önállóság felé való fokozatos törekvésre. Igen érdekes, hogy gyárak közelében (Németországban tudvalevőleg a gyárüzemek nincsenek annyira a városokban centralizálva, mint nálunk, hanem kis községekben is gyakran találunk hatalmas gyártelepeket) a gyári munkások igen gyakran bérelnek kisebb belsőségeket szántóföldd el együtt és a készpénzbér helyett a munkás felesége és családtagjai teljesítik a földtulajdonos részére a szerződés alapján kikötött munkát. Az ilyen ipari munkások életstandardja igen magas színvonalon mozog, mert olcsó lakásuk mellett a háztartás költségei a legminimálisabbak, amellett a mezőgazdasági munkabérekhez viszonyítva sokkal magasabb ipari munkabérek a munkáscsalád kulturális, társadalmi és élvezeti szükségleteinek nagymérvű kielégítését biztosítják. A „Heurling"-rendszer mellett gazdálkodó és amellett állandó ipari munkát végző munkás életviszonyai megközelítik a mai magyar középosztály életszínvonalát.

A német mezőgazdasági szociálpolitikának és magának a német mezőgazdaságnak is örök szégyenfoltja marad a „Hofganger"-nek vagy „Scharwerker"-nek nevezett munkarendszer, amelyhez hasonlót a mi munkásviszonyaink sem tűrtek meg. A Hofgänger (magyarban értelmét visszaadni teljesen lehetetlen) az a munkás, akit a szerződéssel lekötött, állandó, családos cseléd a szerződés értelmében a munkaadó-gazdaság rendelkezésére állítani köteles. A szerződésben ugyanis elő van pontosan írva, hogy a szerződő munkásfélnek saját háztartásában való ellátás mellett ennyi és ennyi számú nő- vagy férfimunkást kell biztosítania. A Hofgänger ellátására a szerződő cseléd részére a munkaadó nagyobb terményjárandóságot biztosít, azonkívül a Hofgänger által teljesített munkanapok után az a cseléd, aki a Hofgängert állítani köteles, csekély készpénzt is kap. A cseléd azután külön állapodik meg a Hofgängerrel és ő fizet neki a gazdaság részére teljesített munkájáért.

A Hofgänger-rendszer kialakulásának okát Németországban a

nagybirtok évszázados rossz lakásviszonyaiban keresik. Németországban a Thaer-féle mezőgazdasági tanok elterjedése óta a szükségesnél nagyobb mértékben érvényesül a gyakorlatban az az elv, hogy az épülettőkét annak kevés gazdaságossága miatt minél csekélyebbre kell redukálni. Ennek következtében különösen munkás- és cselédlakásokban a német gazdaságok nagyban szűkölködnek, viszont a gazdasági üzemek intenzivitásának fejlődése minél több és több munkáskezet igényelt. A munkaadó tehát arra törekedett, hogy meglévő munkáslakásaiból minél több munkaerőt kapjon. Ezért kellett az éves cselédeket szerződésben kötelezni, hogy vagy családtagjaikat, vagy idegen munkásokat állítsanak a gazdaság szolgálatába. Továbbá a gazdaságok ezzel a módszerrel próbálták a cseléd családtagjait megtartani és ezzel a kényszereszközzel a munkásokat a városokba való vándorlás elől elzárni.

Az állandó szerződéses gazdasági cseléd, bár ő fizeti és tartja él a Hofgangert, annak a gazdasággal való munkaviszonyára semmi befolyással nem bír. Ha az esetleg rossz bánásmód vagy egyéb okok miatt elhagyja munkahelyét, esetleg a munkaadó a szolgálatból elbocsátja, — a cselédnek kötelessége új munkást állítani, vagy ha arra a munkapiaci kínálat hiánya folytán képtelen, megtörténhetik, hogy szerződésszegés miatt Őt is elbocsátják.

Ez a kegyetlen munkarendszer az illető munkáscsalád békés és nyugodt családi életét dúlja fel a legtöbb esetben, különösen akkor, ha a gazdasági cseléd munkaképes gyermeke más üzemben vagy esetleg ipari munkakörben akar elhelyezkedni. Éz esetben ugyanis az nem lakhatik a szülői lakásban, mert ott a szerződésben kikötött idegen munkásnak kell helyet adni, sőt a legtöbb helyen a szerződés egyenesen megtiltja, hogy a cseléd nem a munkaadó üzemben dolgozó családtagjainak lakásában szállást biztosítson.

A Hofganger-rendszerrel kapcsolatos jelenségek is mutatják, hogy Németországban a mezőgazdaságban uralkodó munkáshiány következtében az egyes űzőnek milyen erőszakos eszközökkel igyekeznek cselédjeiket és azok családtagjait munkássziikségletük érdekében gazdaságukban megtartani. Ezek a kényszerrendszabályok azonban éppen az ellenkező hatást eredményezik, mert az ilyen antiszociális munkásviszonyok űzik el legnagyobbrészben a munkást a mezőgazdaságtól.

A MEZŐGAZDASÁGI munkaviszonyt 1918 előtt legnagyobbrészben az egyes országok és provinciák saját hatáskörükben szabályozták. Az 1918-as átalakulás a mezőgazdasági munkásságnak is meghozta azt a jogot, amelyet az ipari munkásság már régóta élvezett, az ú. n. szervezkedési szabadságot (Koalitionsfreiheit), amelynek értelmében a mezőgazdasági munkásságnak is joga van kedvezőbb bér- és munkafeltételek elérésére szervezetekbe tömörülni és azoknak biztosítása érdekében a munkabeszüntetés: a sztrájk eszközéhez is nyúlni.[1]

[1] A magyar törvények általában nem tilalmazzák a gazdasági munkások koalícióját, a szerződésszegésre szóló koalíciót azonban a magyar mezőgazdasági munkajog semmisnek nyilvánítja és bünteti.

A mezőgazdaságban alkalmazható munkarendet legújabban az 1919 január 24-i birodalmi rendelet szabályozza. („Landarbeitsordnung“). A régebbi elavult munkástörvények (különösen a „Gesindeordnung“) helyett a mezőgazdasági munkajog egész anyagának újból való, törvényes szabályozása vált szükségessé. Ezt az 1919-ben létrehívott „Reichsbauern- und Landarbeiter-Rat“ dolgozta ki törvényjavaslat formájában és terjesztette az akkori kormányzat elé, amely azonban a képviselőház elé terjesztés helyett néhány kisebb kiegészítéssel látta el és egyszerűen birodalmi rendelet formájában adta ki. Így jött létre az 1919 január 24-i „Landarbeitsordnung“.

Sokkal korszakalkotóbb a német mezőgazdasági szociálpolitika történetében az 1918 december 23-i rendelet: „Verordnung über die Neuregelung des Arbeiterrechtes“, amely a kollektív és tarifális szerződést vezeti be a német mezőgazdaságba, azonkívül munkás- és békéltető bizottságok választását szabályozza.

Az ipari munkajogban igen elterjedt kollektív és tarifális szerződések lényege, hogy a munkavállalók és munkaadók elismert szervezetei előre megállapítják azokat a feltételeket, amelyek mellett az egyes munkás munkaszerződést köthet. A magyar mezőgazdaságban ilyen szerződések teljesen szokatlanok, míg Németországban 1908-ban Zimgibl, a keresztényszocialista mezőgazdasági munkásszakszervezet jelenlegi bajorországi titkára kötötte meg Hohenschauban az első kollektív munkabérszerződést. Amikor 1912-ben a Zentralverband der Landarbeiter megalakult, programmjában a kollektív- és tarifális szerződés, mint elsőrangú munkáskövetelés szerepelt. A szociáldemokrata agrármunkásszervezetek tarifális szerződések kötését nem forszírozták, mert azt tartották, hogy a munkaadók és munkavállalók közötti ellentétek szelídítését segítheti az elő, ez viszont az ismert szocialista teóriáknak: az osztályharcnak és az elproletarizálódásnak érvényesülését nem szolgálta volna.

A mezőgazdasági munkásbíráskodást teljesen új alapra fekteti az 1927 júliusi törvény, az ú. n. „Arbeitsgerichtsgesetz“, az ipari munkabíróságoknak teljesen megfelelő alapon és ezzel a német mezőgazdasági munkásmozgalomnak ismét egy igen jelentős programmpontja teljesült.

Németországban hosszas parlamenti harcok és az érdekeltek sokszor késhegyig menő küzdelme után 1927 július 17-én megszületett a „Munkaközvetítésről és a munkanélküli biztosításról szóló törvény“ (Gesetz über Arbeitsvermittlung und Arbeitslosenversicherung, röviden: A. V. A. V. G.), amely 1927 október i-én lépett életbe. Az eredeti törvény 1929-ben igen nagy mértékben szenvedett változtatást újabb törvényes szabályozás által (1929 október 12.)

A munkanélküliség esetére szóló biztosítást Németországban a fenyegető ipari munkanélküliség réme és az állam szociális gondoskodásának tervszerű továbbfejlesztése hozta létre. A törvény maga (131. §) a munkanélküliség ellen elsősorban munkaközvetítéssel akar védekezni és csak másodsorban következik a tartós munkanélküliség esetén a pénzbeli támogatás, amelyhez szükséges anyagi alapot a munkavállaló és munkaadó által a munkaszolgáltatás ideje alatt közösen űzetett biztosítási díjak szolgáltatják.

Ennek a széleskörű biztosításnak a keresztülvitelére a törvény egy új hivatalt állított fel, amelynek hivatalos elnevezése: Reichsanstalt für Arbeitsvermittlung und Arbeitslosenversicherung. A birodalmi központon kívül ma az egész birodalomban 361, ú. n. munkahivatal, számos mellékhellyel és fiókkal, azonkívül 13 központi munkahivatal az országok székhelyén áll a munkanélküli biztosítás rendelkezésére.

A törvény hatálya egyformán kiterjed az ipari és mezőgazdasági munkavállalókra. A baloldali pártok és munkásszervezetek természetesen örömmel fogadták a munkanélküliség esetére szóló biztosítást, amely tulajdonképpen a szociáldemokrácia régi követelésének teljesülése, a német mezőgazdaság hivatalos és szabad szervezetei, különösen a harcos Reichslandbund és az égisze alatt működő „sárga" mezőgazdasági munkásszervezet, a Reichslandarbeiterbund, — de különösen a mezőgazdasági munkaadók szervezete, — erősen harcoltak és harcolnak ma is a munkanélkülibiztosítás gondolata ellen, különösen pedig az ellen, hogy azt az amúgy is túlterhelt és válságos helyzetben vergődő mezőgazdaságra is kiterjesszék. A német mezőgazdasági képviseletek álláspontja ma az, hogy a német mezőgazdaságban ma elsősorban munkáshiány van, amelynek elsősorban a faluról való elvándorlás az oka; a munkanélküliség esetére szóló kötelező biztosítás tehát a német mezőgazdaság részére súlyos és szükségtelen terhet jelent.

Az agrárkörök természetesen Németország mai politikai helyzetében a törvényjavaslat elfogadását megakadályozni nem tudták, azonban sikerült a munkahivatalok működésében a mezőgazdaság követeléseit kellőképpen érvényesíteni, úgyhogy különösen a mezőgazdasági munkaközvetítés terén jelentős eredményeket mutathat fel már az új biztosító intézetnek legelső, 1927 október i-től 1928 december 31-ig terjedő időszakról szóló jelentése. E jelentés szerint a munkahivatalok tevékenysége a mezőgazdasági munkaközvetítés terén a következő volt:

	férfi	nő	összesen
1913-ban (a régi közvetítő hivatalok tevékenysége) ...	91.884	5.260	97.144
1927-ben	416.905	103.766	520.671
1928-ban	453.580	108.231	561.901

Az új hatósági munkaközvetítés a mezőgazdasági munkaviszonyokra tehát fokozott hatást gyakorol, aminek oka nagyrészben az a körülmény, hogy az agrárjellegű vidékek munkahivatalaiban a mezőgazdasági munkaközvetítés céljaira 1928 tavaszától kimondottan agrárszakembereket állítottak be.

Az új biztosító intézet és az alája tartozó munkahivatalok az agrárkörök nyomására igyekeztek a városi és falusi, illetve ipari és mezőgazdasági munka- és munkásviszonyoknak Németországban régóta tartó és egyre jobban érvényesülő kedvezőtlen kialakulását és eltolódását befolyásolni. Míg a mezőgazdaság Németországban munkáshiánnyal küzd, addig az ipar az egyre szaporodó munkástömegeket képtelen felvenni, mert kereteit az egyre rosszabbodó gazdasági hely-

zet miatt bővíteni nem tudja, viszont a mezőgazdaságból és a faluból való elvándorlás mindig újabb munkástömegeket dob az ipari vidékek és városok munkapiacaira. A németországi munkahivatalok legfőbb törekvése ma az, hogy a városok munkanélküli tömegeit a mezőgazdaságba ismét visszatereljék, ezáltal a munkáshiányban szenvedő gazdasági üzemeket munkaerőhöz, a munkanélküli városi munkásságot pedig munkához juttassák. A német birtokosok ez ellen azonban ismét tiltakoznak; szerintük a városi munkás a mezőgazdasági munkára alkalmatlan. Teljesen igaz, hogy a városi és falusi viszonyok még a fejlettebb német falusi igények dacára sem ugyanazok, azonban a német falufejlesztés vezetői szerint, akik természetesen a dolgok jelentőségét nemcsak gazdaságtechnikai, hanem szociálpolitikai oldalukról is tekintetbe veszik, igenis lehet a mezőgazdasági üzemek részére a munkásközvetítés gondos előkészítése mellett értékes és használható városi és ipari munkaerőket biztosítani.

Érdekes álláspontot foglal el a német falufejlesztés nagy apostola: Heinrich Sohnrey legújabban megjelent könyvében. Szerinte a munkanélküliség esetére szóló biztosítás a német munkapiac állandó megrázkódtatásai következtében szükségessé vált intézmény, amelyet az elvesztett háború következtében megváltozott gazdasági viszonyok hoztak magukkal. Mindazokban az országokban, amelyek a háborúban Németország ellen harcoltak és bizonyos mértékű ipari válságban szenvednek, majdnem mindenütt létezik a munkanélküli biztosítás. A német mezőgazdasági munkáshiány a valóságban sokkal régebbi, mint akármüyen különösebb hatósági gondoskodás munkanélküliség esetén; ezért az „AVAVG“ a német mezőgazdasági viszonyokra csak igen kevés befolyással lehet, mindenesetre nem hátrányosan. Az „AVAVG“ jó eszköz arra, hogy a mezőgazdaság munkásszükségletének kielégítésében károsan érvényesülő befolyásokat a rendelkezésére álló törvényes eszközökkel távoltartsa.

Meg kell emlékeznünk még arról a munkássegítő tevékenységről, amely talán a legeredményesebben szolgálja a világháború utáni Németországban a mezőgazdasági munkásság érdekeit. Ez a munkáslakások és otthonok építése. Az ú. n. „Wertschaffende Erwerbslosenfürsorge“ nevű alap jelentékeny összegekkel támogatja, természetesen állami hitelek igénybevételével a mezőgazdasági munkáslakóházak létesítését. Ez az akció 1928 március 31-ig az egész német birodalomban összesen 47.520 mezőgazdasági munkáslakóházat építtetett, és pedig 23.202 cselédlakást és 24.318 lakást önálló munkások részére. Az építkezéshez szükséges kölcsönt csak olyan német származású mezőgazdasági munkások kaphatják, akik legalább az évnek felében nem saját üzemükben dolgoznak, azonkívül földmívesek gyermekei, akik atyjuk gazdaságában dolgoznak, azonban belátható időn belül önállósulni nem tudnak; továbbá kisgazdák, akik saját gazdaságuk mellett az évnek felében idegen üzemben dolgoznak. Az állami hitel teljesen kamatmentes törlesztéses kölcsön, amelyet saját háznál 30 év, cselédháznál 15 év alatt kell visszafizetni. Az összeg nagysága a beépítendő terület szerint igazodik. A cselédházak építéséhez állami támogatást az a munkaadó kaphat, aki saját-

birtokán cselédei részére építtet megfelelő, higénikus és előírás szerinti munkásházakat.

Sajnos, a rendelkezésünkre álló hely korlátolt volta nem engedi meg, hogy a német mezőgazdasági munkásság többi érdekes és jellemző problémáival e helyen foglalkozzunk. A női és gyermekmunka kérdése, a munkaidő, a sztrájk, a külföldi vándormunkások beözönlése ellen való küzdelem, különösen pedig a németországi mezőgazdasági munkavállaló szakszervezetek működése és roppant arányokban fejlődő szervezkedése adhat a magyar mezőgazdasági munkásmozgalom számára gyakorlatilag hasznosítható tanulságokat. Mindenesetre már ezen rövid összefoglalásban elmondottak is bizonyíthatják, hogy a német anyagi és szellemi fölény ellenére is sok olyan kérdéssel találkozunk éppen németországi viszonyok vizsgálatánál, amelyekben a magyar mezőgazdasági munkásügy sokkal nagyobb szociális védelmet és gondozást tartalmaz.

RADNÓTI ISTVÁN